

ОБРАЗИТЕ НА РОДИНА И ЧУЖБИНА В ПОВЕСТТА „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

В едно тъмно историческо време, наситено с мъка и унижения, Вазов открива светлото и героичното, за да ги увековечи за поколенията. Повече от век повестта „Немили-недраги“ съхранява предосвободенските идеали, с които е невъзможно да се съизмерват дребнотемието, низките страсти и користните цели тогава, когато свободата е вече факт... В тази творба духовното съществуване на героите се проявява в сложното взаимодействие на противоречията, които са освен композиционен, и съдържателен принцип при изграждането ѝ. Мечтите на хъшовете за действеност, за героична реализация срещат съпротивата на безвремието, когато още не се е „размирила политиката“. Дребното кокошкарство, надхитрянето с властите, дори безпардонните отношения между самите емигранти много често встъпват в опозиция с възвишеното и благородното у тях. Мъченичеството и страданието в първите няколко глави преминават в безпримерен героизъм и саможертвеност в следващите. Преходите между банално-прозаичното и възвишено-святото, между комичното и трагичното са характерен белег на Вазовото повествование. Те внушават представата за неподправен, реалистично изобразен емигрантски живот.

Тук читателят открива най-силно противопоставяне между образите на родина и чужбина. Опозицията между тях е заложена още в заглавието на творбата, за да се разгърне в повествованието, пораждайки нови и нови контрастни представи.

В съзнанието на хъшовете съжителстват идеализираният образ на отечеството и споменът за робската му угнетеност, от което произтича носталгията им по родното и светостта на синовните чувства. Тези чувства се проявяват в готовността на българските емигранти да изпълнят своя патриотичен дълг, приемайки доброволно мъченичеството в чужбина. Нейният образ въплъщава враждебното отношение на едно общество, неспособно да разбере идеалите им. Всъщност идеализацията на родината до голяма степен се подбужда и от неприветливата, неуютна чужбина, в която преминава настоящето на хъшовете. Това обяснимо насочва мислите им назад - към миналото, в което те съзерцават светли и скъпи образи - от домашното огнище, с близките и роднините - до „славните битки за отечеството“. Съпричастен към тяхното изгнаничество, във II глава авторът прекъсва повествованието, за да изрази направо мислите и чувствата си към емигрантите. За хъшовете принудителната раздяла с родината е най-тежка участ. Силно въздействат риторичните въпроси, с които авторът изразява невъзможността прокудените от родната земя да видят „своите семейства, своите мили съпруги, своите стари майки“.

Какво виждат скиталците от брега на Дунава, впили взор в отвъдната му страна? Чрез предметното изображение на родното - „небето“, „огнищата им“; чрез епитета „зелени“ (хълми), чрез „възпоминанията им“, „мечтите им“ Вазов разкрива съкровената им връзка с един свиден свят, от който струи особена светлина. Внушението се подсилва и от олицетворението, постигнато чрез глаголите „усмихва им се, вика ги, говори им, показва им се...“ Носталгичното чувство достига до своята поанта във възклицанието антитеза „Как е близко и как е далеко!“, както и в прякото синовно обръщение към родината, изтръгнало се като вопъл на душата: „О, Българийо, никога не си тъй мила, както когато сме въвн от тебе! Никога не си ни тъй необходима, както когато те изгубим безнадеждно!...“

В представата на хъшовете за отечеството се враждат естествено и образите от съня на Бръчков. Подбуден от разговорите за славните битки в миналото, този сън е странно видение, в което се появяват герои от повеела (Странджата и Македонски) и действителен участник в националноосвободителната ни епопея

(Хаджи Димитър). Включват се детайли и от Ботевата балада - в съня хвърчат духове, подобно на самодивите, търсеци духа на Караджата; шуми и пее Балканът...

Очевидно е, че носталгията по родината провокира синовно чувство у хъшовете, в което се преплитат обич и усещане за вина, че още не са дали всичко от себе си, за да я освободят от робския гнет. Всеотдайната служба на родината се превръща в мерило за човешкото им достойнство, в смисъл на съществуването им. Драматичното противоречие между принудителното бездействие в чужбина и мечтите за героични изяви е в основата на разгорещения спор в III глава, който в цялата си дребнавост изразява неосъзнатото желание на хъшовете да засвидетелстват синовната си преданост към отечеството. Ето как Петко Мравката се гневи: „Аз съм работил и съм се потил в Балкана; аз съм заслужил на народа и съм лял кръв, а тебе да видим..." В крайна сметка, не стават ли разбираеми чрез това желание и „гръмливите" надписи по тютюнджийските лавки, неизменните картинни изображения на героични подвизи? Вярно е, че чистият патриотизъм понякога се изражда в патриотарство, че е много по-лесно да изтъкваш героизма си далече от ятагана и бесилото и Вазов не пропуска да отбележи това с тънка ирония в началото на повестта. Но всички тези мъченици служат на една кауза, която Странджата великолепно обобщава чрез умиротворителната си реч в III глава. Тук образът на родината отново оживява с ореола на светостта. Тя е мъченица, която с упование отправя взор към своите синове в чужбина: „... в България нашите бедни братя са хилядо пъти по-зле. Там турците глобят, събличат, убиват, позорят и народът пици кански в робството и няма какво да стори". Безспорен е трагизмът, произтичащ от съотнасянето на двата обобщени образа - на немилите и недраги синове, прокудени в чужбина, изпитващи угнетяващо чувство на отритнати от обществото, и на родината - майката мъченица. Но осъзнаването на общата орисия и на свободата като висш идеал импулсира тези страдалци за достойно понасяне на кучешкия живот в Браила - в очакване на часа, в който отново ще развеят знаме в Балкана.

Обобщавайки възвишените им чувства, във финала на речта си Странджата изрича като синовен обет пред родината: „И ще умрем със слава и в борба и няма да, издъхнем като кучета по тия улици... Ще се бием за свободата на България!" Несъответствието между мечти и реалност придава особена трагична извисеност на образа на легендарния знаменосец. Изтощен докрай от болестта, в предсмъртна агония, той осмисля безславния край на живота си чрез беззаветното си посвещаване на родината („Ах, сладка е смъртта за отечеството!...").

Светлото и магнетично въздействие на родното върху хъшовете се подчертава чрез контрастния образ на реалното обкръжение - на чужбина - бездушна и неприветлива, неразбираща благородните им пориви и мечти. Румъния дава гостоприемство, както „пустият морски бряг на изхвърлените от бурите мореходци, разломени и съсипани". Образното сравнение преминава в метафорична антитеза: „Бяха в общество, но бяха в пустиня". Впрочем чувството за самотност, за угнетяваща изолация в чуждата страна възниква още във въвеждащия пейзаж от Първа глава. Основните детайли в описанието на нощна Браила отчетливо внушават представа за мрак, студ и пустота, които по-нататък в повествованието постепенно придобиват метафорично значение за отношението на румънското общество към този „нов и гладен пролетариат, съставен от подвизи, дрипи и слава". Образът на чужбина не е само сетивно осезаем фон за страданията на тези „скитници и голаци", но тя е и жестоката реалност, протичаща в болести, глад и унижения. Нееднократно на хъшовете се налага да защитават своето човешко достойнство пред румънските власти, защото са принудени да вършат дребно кокошкарство в борбата за физическо оцеляване. В VII глава преживяванията на Бръчков, непоправимо благороден, са ярка

илюстрация за уязвимостта на българските емигранти в чужбина. Те са презирани не само от нейното общество, но и от богатите си сънародници. Гърчейки се от унижение, докато предлага поемата си на г-н Х заради насъщния хляб, душевно нараненият Бръчков в този епизод е оправдателната присъда на поведователя за хъшовете, принудени да прегрешават от глад. Всъщност писателят е изразил своето проникновено разбиране и съпричастие към тяхното страдание още в Първа глава чрез описание на мизерната обстановка в кръчмата на Знаменосеца, чрез щрихи от мъченическия им портрет, чрез пряко изразените си чувства в авторовото отстъпление във Втора глава. Така и за героите, и за читателя образът на чужбина постепенно се изгражда като един свят, в който мракът, студът и пустотата са не само физически, но и духовно осезаемо обкръжение. На този враждебен свят хъшовете противопоставят своето човешко достойнство, изразено във всеотдайната им служба на отечеството.

Едно от непреходните идейно-емоционални внушения на поведовата е, че противоречието между родно и чуждо надхвърля конкретното си историческо значение и кара читателя да осмисли и оцени неразривната връзка между човек и родина.